

6. At gennembore overfladen

De nutidige selvpsykologer har en interessant pointe i deres analyse (ikke at forveksle med psykoanalyse, selv om der er tale om en videreførelse af den psykoanalytiske tradition), når de illustrerer Selvet således:

Figur 19

Illustrationen rammer plet mht. min egen læsning af Selvets dikotomi (inddeling i to værdisæt eller klasser). Der er tale om en mekanisme, som vi allerede har stiftet bekendtskab med på side 19 (figur 6): identiteten er et overfladefænomen, Overfladiske Selv, som dækker over – eller afdækker – det, mennesket *er*, her kaldt Dybe Selv. I denne bogs forståelse er Selvet individets egen opfattelse af sin identitet, og det er et faktum, ikke en egenskab. Problemet opstår, når det overfladiske selv er et produkt af mentale beregninger, hvis forventede facit er øgede overlevelsesmuligheder. Som jeg allerede har påpeget, vil det barn eller den unge, der er blevet svigtet af sine forventelige omsorgspersoner, vælge en anden måde – et andet miljø – at investere sit overfladiske selv på/i. Selvpsykologerne taler om *selvobjekt*, hvormed de mener en anden (voksen) person, der kan danne et forbillede for barnet/den unge, hvorved denne tilstræber en alternativ selvforståelse. Der er for mig ingen tvivl om, at læreres, pædagogers og andres, der har med børn og unge at gøre, vigtigste redskab til at medvirke ved børnenes/de unges dannelse, er *deres egen bevidsthed* om deres Dybe Selv, eller bare *dem selv*. Det betyder videre, at børns og unges udvikling til individer med det gode som livsgrundlag, er afhængig af, at de for dem vigtige (signifikante) voksne selv er forligt med deres egne sind. Skoleelever aflæser lynhurtigt de voksnes egen identitetsopfattelse, og hvis denne hhv. ikke stemmer eller stemmer overens med det dybe selv, danner eleverne en ureflekteret opfattelse af den voksne som enten et falsifikat eller noget ægte, genuint, menneskeligt set. Det betyder også, at vurderingen af den voksne som et muligt selvobjekt ikke afhænger af barnet/den unge, men af den voksne, der ved sin identitet formidler dannelse og andre ønskelige egenskaber. Forælderen, læreren, pædagogen, medhjælperen o.a., selv buschaufføren, skal altså holde af sig selv, børn og sit arbejde – i nævnte rækkefølge – for at de, som overskriften for dette afsnit antyder, at kunne gennembore identiteten og give sig til kende for sig selv!

I den kognitive adfærdsterapi betyder dette, at den, der arbejder med børn og unge, ikke bare skal være i stand til at omstrukturere, men også til at *deplacere* sine skemata: han/hun skal *vide*, at "sådan så mit liv ud en gang, i dag ser det sådan ud". Der er altså tale om at penetrere overfladen for at komme til at arbejde med Selvet, hvilket igen er en bevægelse fra identitetens pastiche-karakter til selvets genuinitet, hvor skemaerne residerer.

At transcendere Jeget

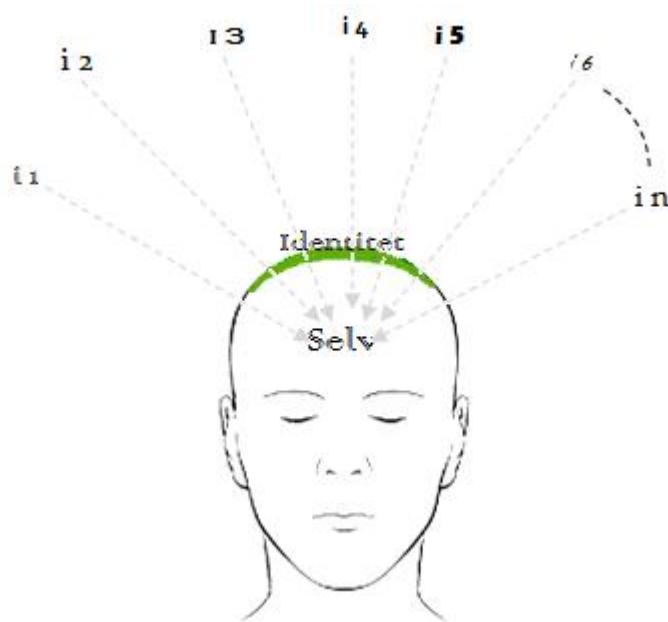

Figur 20

Af og til afslører den undersøgende journalistik såkaldte samfundsspidsers dikotomiske personligheder: På den ene side har de en "karisma", der vækker tillid og beundring, hvorved de opnår fordele, som det senere viser sig, at de på den anden side ikke har evnet at forvalte, hverken til eget eller fællesskabets bedste (figur 20). Vi kan i givet fald nok blive forargede, og med et "ja" besvare mediernes spørgsmål om, hvorvidt netop disse mennesker må forventes at have en højere etisk standard end befolkningen i øvrigt, men psykologisk set er vi på glatis! Vore svar afspejler nemlig den forsvarskappe, identiteten udgør. Som en del af vor personlighed og dens kulturhistoriske betingede overlevelsesmekanismer, er vi ikke bare én, men også to, der spejder i hver sin retning. Vi er både et subjekt og et objekt, der, på godt og ondt, samtidig er sammenhængende og adskilt (figur 18, side 49).

Man kan sige, at disse afsløringer viser metaplanet for, hvad der foregår i samfundet i øvrigt, nemlig den destruktive adfærd, der medfører, at der må love og regler til, så almenvellet (eller den

politiske hensigt) lider mindst mulig skade. På den anden side må jo de, der giver lovene og sætter reglerne også være forligt med deres egne sind, for det, at regulere andres adfærd, må netop bunde i ønsket om at tilgodese almenvellet. Når jeg ved, at samfundets spilleregler ikke er lavet for at genere netop mig, og jeg er i stand til at omstrukturere de uundgåelige automatiske destruktive tanker og heraf følgende dysfunktionelle følelser, kan jeg forstå, at jeg er en del af et fællesskab, hvis trivsel bl.a. afhænger af min evne til at deplacere mine (dysfunktionelle) skemaer, hvorfra de ikke bliver aktiveret. Til denne øvelse kan jeg ty til Kant (1787/2005), der netop opfordrer mig til at turde vide, eller med hans egne ord "at have gjort plads for troen ved at ophæve viden". Herved er jeg uden flugtvej, når jeg skal afgøre, om mit menneskejeg kun er påvirket af udefra kommende orden, eller om jeg tør mobilisere min kaosside (figur 15, side 41) i den kreativitet, som jeg ved, er i mig. Hvis jeg tilsidesætter, hvad jeg ved troen *ved* er rigtigt, har jeg valgt at lade hånt om det, jeg gennem min viden *tror*, er rigtigt. Således bliver mit Selv til det falsifikat, der omtales ovenfor, altså i sit udtryk et resultat af radiering udefra, eller det, Gergen (1991) kalder det mættede Selv (The Saturated Self). Ved begrebet mætning tænker Gergen på forstyrrelse af den sociale harmoni, der ved mangfoldigheden af indtryk, aktiverer mine skemata*, og påvirker mig med falske (nogle kalder dem relationelle) data, hvorved min ontologiske status (mit værendes tilstand) ændres. Dette kan illustreres som ved figur 21, hvor i = indtryk og n = vilkårlig eller uendelig:

Figur 21

* **Skemata** (flertal af skema): Mentale rammer, inden for hvilke viden, tro og forventninger om objekter, mennesker og situationer struktureres for videre kognitiv, emotionel, kropsligt sensationel og adfærdsmæssig processing.

(Def. forfatteren 2009, jf. side 10, pkt. 2)

Ved at "låne" af de identitetsmuligheder, der således tilbydes, samtidig med, at det ægte Selv må give plads for falsifikatet, opstår *pastichepersonligheden*. Denne pryder sig med lånte fjer, eller "er at ligne ved en kamæleon", som Gergen vistnok vælger at udtrykke det. Nogle vil måske mene, at

jeg læser Gergens logik forkert og hævde, at rækkefølgen er bundet til den historiske udvikling. Jeg er opmærksom på det og går så videre.

Pastichepersonligheden har eksisteret igennem menneskehedens historie. Skuespil kan være kunst, men det kan også være noget, vi siger om andre, der "bare er for meget". Hvis barnet eller den unge ikke finder ro i sig selv og således udstråler sin dysfunktionelle personlighed – det er måske blevet omsorgssvigtet?! - finder det hurtigt et andet regi, hvor det kan "låne" en identitet, der giver det et Selv, uanset at det er et falsifikat. Det er den slags børn, vi elsker at diagnosticere, for så er dets adfærd ikke nogens skyld, især ikke samfundets! Men at de findes, at de volder store problemer, og at vi har svært ved at finde ud af, hvad vi skal foretage os, når det er gået galt, er et faktum.

Hvad der også er et faktum er, at de *er* der. De er værende, og som sådanne må vi *inkludere* dem i samfundets institutioner, altså have dem gående blandt os. Det kan man lovgive om, og som det ser ud i 2009, er de fleste børn og unge tilknyttet normalforanstaltninger i kommunerne. Inklusion er altså blevet det normale, hvor eksklusion fra normaltilbuddene til fordel for specialtilbud før den seneste kommunalreform, var ganske almindelig. Der opstod hurtigt to begreber, *inklusion* og *rummelighed*, som der var en del usikkerhed omkring. Det var, som om de to begreber skulle opfattes som synonyme, hvilket man vistnok på overfladen også accepterede. Alligevel foretrak man at *skrive* om inklusion, og – om nødvendigt – at *tale* om rummelighed. At det fortsat er sådan, burde ikke være tabubelagt, for der er tale om to så vidt forskellige ontologiske kategorier, at de giver stort filosofisk hovedbrud. Allerede Heidegger (1927/2007) beskæftigede sig med de to begreber, og det kan da også være vanskeligt at se den samtidige sammenhæng og adskilthed dem imellem, men jeg vil forsøge at følge Heideggers tankegang, idet der er tale om den samme væren som subjekt og objekt, eller snarere - i praksis - omvendt. For at klargøre begreberne, inviteres læseren på følgende lille ekskurs:

Figur 22 er inspireret af Douglas' *Grid/Group Theory of Natural Symbols* (Douglas, 1970), der omhandler "to uafhængige variable, der påvirker struktureringen af personlige relationer" (p. 57, min overs.). Variablerne er *Inklusion* (Group) og *Rummelighed* (Grid). Iflg. Douglas varierer gruppesamhørigheden med *den sociale forbindelse*, her udtrykt som graden af inklusion. Rummelighed er "netværket", sådan som antropologerne anvender termen, nemlig *den individorienterede forbindelse*, der ikke samtidig indebærer sociale konsekvenser. Det skulle herefter være klart, at den gruppecentrerede og den Jeg-centrerede sociale struktur varierer uafhængigt af hinanden og frembyder et todimensionalt felt, på hvilket *det sociale* kan differentieres per se.

Inklusion Rummelighed	Svagt inkluderet	Stærkt inkluderet
Vanskeligere at "rumme" på grund af den anarkistiske fremtoning.	Individualisten: Barnet/den unge, der fjerner sig fra de kognitive og adfærdsmæssige forventninger.	Kollektivisten: Barnet/den unge, hos hvem de kognitive og adfærdsmæssige forventninger er internaliserede, men frie.
"Prægning", jf. fig. 13	<i>Kaos</i>	<i>Kreativt kaos</i>
Nemmere at "rumme" på grund af tilpasningsevnen.	Enspænderen: Barnet/den unge, der passer – og får lov til at passe – sig selv, idet vedkommende tilpasser sig de kognitive og adfærdsmæssige forventninger.	Duksen: Barnet/den unge, der til enhver tid tilpasser sig de kognitive og adfærdsmæssige forventninger og fleksibelt finder sin plads i hierarkiet.
"Prægning", jf. fig. 13	<i>Kreativ orden</i>	<i>Orden</i>

Figur 22

Begrebet *prægning*, der tillægges de enkelte kategorier, henviser til graden af hhv. kaos og orden, der præger barnets/den unges kreativitet/adfærd, er hentet fra etologien (adfærdsbiologien). Lorenz (1949/1961) påviste, at meget tidlige ydre påvirkninger af dyreunger har betydning for deres adfærd som voksne. Senere applicerede han sin viden om dyreadfærd på mennesket, idet han skriver, at

”Vejen til forståelse af mennesket fører os lige så sikkert gennem forståelsen af dyr, som menneskets fremkomst følger af (andre) dyrs evolution.” (Lorenz, 1949/1995)

Denne opfattelse udbygges i Lorenz (1973), hvor han hævder, at kun attributter, der hjælper os til overlevelse og reproduktion, nedarves. Hvis vore sanser gav os forkert information om vore omgivelser, ville vi snart være udryddede. Dette gælder også "omgivelsen", andre mennesker: Lorenz (1974) påpeger menneskets (aggressions-skabende) ubehag ved aber. Dette skyldes, hævder han "en ubønhørlige lov om perception", der "forhindrer os i, at i aben, især chimpansen, se et dyr lige som andre dyr, der ved sit ansigt lader os se dets menneskelige fysiognomi". Orangutanger og gorillaer forstyrres os mindre, da deres slægtskab med os er fjernere. Vender vi nu tilbage til tekstboksen, side 37, kan vi se, at netop *perceptionen* let spiller os et pus, hvorved vi i al vor udviklethed anvender det, vi ved, eller tror os vide, på en uhensigtsmæssig måde. Vi *sanser* ikke chimpansen, men *perciperer* den. Man kan sige, at vor "os og dem"-fornemmelse kommer til syne. Lad os se, hvordan det kunne se ud i praksis.

Hvis barnet eller den unge får diagnosen "gennemgribende adfærdsforstyrrelse", begynder kampen om, *hvor* i normalsystemet barnet skal inkluderes, eller om det skal noget andet, dvs. ekskluderes til et specialtilbud indenfor det kommunale (altså det normale) system. På dette stadium betragter man barnet som værende et objekt, der skal placeres. Men barnet er altså

værende, en eksistens, som skal inkluderes et eller andet sted. Da det jo er systemets pligt at finde en løsning på sagen, *bliver* det nok løst. Man har taget hånd om barnet/den unge som *værende*, idet det har fået et "tilbud". Man har inkluderet det. Man kan sige, at jo mere adfærdsforstyrret barnet/den unge er, jo mere struktur ønsker vi at omgærde det med. Så en hyppig anbefaling fra sagkyndige på området er, at barnet/den unge bør placeres i en mindre gruppe med megen/tæt voksenkontakt.

Med Heidegger (1927/2007) i hånden spørger jeg nu: Hvad er vigtigst: det *værendes værende* eller det *værendes værende*? Man har løst inklusionsproblemet ved at tage hånd om det *værende* (barnet/den unge som objekt). Det er placeret (eller deplaceret), hvorved samfundet har gjort sit! Eller? Har man løst rummelighedsproblemet, nemlig det om det *værendes værende*? Er der med andre ord nogen, der har påtaget sig *at rumme* barnet, se det som en eksistens, et subjekt? Lige så lidt som man med eksekutiv effekt kan hive vielsesattesten, en kontrakt, op af skuffen, folde det ud og kræve troskab indtil døden os skiller, kan man kræve rummelighed over for et barn med en gennemgribende adfærdsforstyrrelse eller andre frastødende egenskaber. Rummelighed er nemlig en individuel egenskab hos det menneske, der er forligt med sit eget sind, hvorved vedkommende er klar over, at det ikke (bare) drejer sig om det *værendes værende*, men altoverskyggende om det *værendes værende*. Om at rumme barnet på dets egne præmisser og betragte det som en eksistens med en ontologisk status, som jeg vil investere mig selv - mit Selv - i. Måske kan barnet med tiden se mig som et selvobjekt.